

Kielilautakunnan suosituksia

Valtatiellä 1 vai valtatie 1:llä?

Tämäntyyppisten substantiivin ja lukusanan liittojen taivutuksessa on ollut horjuvuutta, niin kuin otsikosta näkyy. Maist. Liisa Huovinen-Nybergin alustuksen pohjalta kielilautakunta antoi asiasta seuraavan suosituksen:

Sanaliitossa, johon kuuluu numeroilmaus (tai kirjain taikka numeron ja kirjaimen yhdistelmä) ja sen tarkoitteen lajin tai luokan ilmaiseva yleisnimi, on taipuvana osana yleisnimi: *sivulla 17, kohdassa 3, taulukosta 2, kantatielle 66, äänestysalueeseen 52, syksyllä 1979, raitiovaunussa 4, vaihetta T1, kuvassa 3 B, asteessa III B, kolmiossa ABC, yhtälössä $ax = b$, oppaassa numero 4, lomaketta nro 2.*

Jos numero tai muu tunnus kuuluu kiinteästi erinimeen tai jos sanaliitto kokonaisuutena on nimen kaltainen, taipuvana osana on numero: *Saab 96:n, Univac 1108:n, Kalašnikov AK-47:n, Rannikkotykistörykmentti 6:ssa, Kevyt osasto 3:een, JP 3:sta, Eurooppa 4:llä, Kehä I:llä, Loviisa III:een, Bokassa I:n, Lääketiede 79:ssä, Uudissanasto 80:een, Jalavatie 5:ssä.* Lukusanojen 1—10 puhekieliset muodot *ykkönen, kakkonen, kolmonen* jne. *kymppiin* saakka soveltuvat yleispuhekielessä tämän ryhmän ilmauksiin: *Eurooppa nelosella, Kehä ykkösellä, Loviisa kakkoseen.*

Tällaisiin nimiin rinnastuvat myös yhdisteiden, aineiden yms. nimitykset, joissa erisnimenomaiseen vierassanaan liittyy tarkentavana osana numero tai muu tunnus: *dekstraani 40:tä, plutonium 239:ää* (vaikka lyhenne merkitään ^{239}Pu), *lanatosidi A:sta, prostaglandiini E₂:n.*

Varsinkin sellaisissa melko kiinteissä liitoissa, joissa numero on pieni (1—10), on mahdollista taivuttaa myös numeroosaa: *valtatie 1:llä, raitiovaunu 3:ssa, konelinja 6:n.* Yleiskielessä voi näissäkin tapauksissa käyttää muotoja *ykkönen, kakkonen* jne.: *valtatie ykkösellä, raitiovaunu kolmosessa, konelinja kuutosena.*

Sitä predikatiivina

Keskusteltiin *sitä*-muodon käytöstä predikatiivina professori Göran Karlssonin alustuksen pohjalta (julkaistu Vir. 1979 s. 352—360). Lautakunta suositti edelleen kielioppaiden ohjetta, jonka mukaan *sitä* kelpaa predikatiiviksi vain jos se on korvattavissa partitiivi-ilmauksella. Hyväksyttävänä pidettiin kuitenkin seuraavallaisia erikoistapauksia (numerot viittaavat Karlssonin kirjoituksen esimerkkeihin):

(42) »[Juha Mieto:] Minä olen ikuisen kakkonen, jos *sitäkään.*» (Predikatiivisukua objektinsukuiselle määrän adverbialille: *jos senkään vertaa, jos niinkään paljon tai niinkään paljoa.*)

(48) »Ei hän [Jumala] ole *sitä*, mitä meille aikojen sivu on opetettu — —.» (*Sitä* ei ole oikeastaan predikatiivi vaan pois jäänyttä predikatiivia edeltävä determinatiivipronomini. Lause voisi täydellisenä kuulua esimerkiksi seuraavasti: »Ei hän ole *sitä* lajia, mitä — —» tai »Ei hän ole *sitä* kaikkea, mitä — —.»)

Useissa kohdissa, joissa *sitä*-predikatiivi oli alustajan mukaan vaikea korjata, lautakunta katsoi olevan luontevia korjauskeinoja, esim.

(43) »Usein muuten luullaan, että 29. 2. on karkauspäivä. Mutta *sitäpä* se ei olekaan, karkauspäivä on 24. 2.» Par.

Kielemme käytäntö

Mutta eipä se olekaan -- ; Mutta sepä ei olekaan -- .

(44) »Eilinen päivä oli Urho Kaleva Kekkonen. Ehdottomasti ja täydellisesti. Se oli *sitä* säätä myöten. Ei pilven häivää vilahtanut sinisellä taivaalla. Kesä tuntui tulleen uudestaan.» Par. Ehdottomasti ja täydellisesti. Säätä myöten; Ehdottomasti ja täydellisesti. Niin se oli säätä myöten; Ehdottomasti ja täydellisesti. Se oli hänen säätä myöten.

(45) »Elokuvan prologi on marxilaisittain katsoen joko kuriositeetti tai valhe. Se on *sitä* siksi, että tuotannon välineet omistavan ja työtätekevän luokan välillä vallitsee sovittamaton ristiriita.» Par. -- tai valhe. Näin siksi, että --; -- tai valhe. Niin se on siksi, että -- .

(46) »Kun asiat ovat elämässä oikeilla paikoillaan, ne ovat *sitä* tuotetussa taiteessakin.» Par. -- paikoillaan, niin ne ovat tuotetussa taiteessakin.

(47) »Vähemmistöhallituksen ovet ovat edelleen muiden tulolle selko selällään. Ne ovat *sitä* niin tehokkaasti, että syntyneestä vedosta johtuen paperit eivät enää tahdo pysyä pöydällä.» Par. -- selällään. Ne ovat niin auki, että syntyneen vedon takia --; -- selällään. Ne ovat niin tehokkaasti, että -- .

(59) [Ingrid Bergman:] »Kun nainen täyttää neljäkymmentä, ei hän enää ole kiinnostava. Vasta kuusikymmenvuotiaana hän on *sitä* jälleen, mutta silloinkin vain, jos hän on tosi ruma.» Par. -- kiinnostava. Vasta kuusikymmenvuotiaana hän jälleen on, --; -- kiinnostava. Hän on sellainen jälleen kuusikymmenvuotiaana, -- .

Sanastoseikkoja

Suosittettiin »faarao»-asun sijasta alkukielen mukaista, mm. Raamatussa ja Mika Waltarin Sinuhessa käytettyä lyhytvokaalista asua *farao*.

Selostaa-sanaa käytetään yleisesti paljon väljemmin kuin esim. Nykysuomen sanakirja esittää. Katsottiin, että jonkinvertai-

nen väljemmyys on mahdollista; sanaa voidaan käyttää paitsi 'referoimisen' myös yleisemmin 'selon tekemisen' merkityksessä (esim. *selostaa kaupungin nähtävyyksiä*). Usein sen sijasta ovat kuitenkin osuvampia verbit *kuvailla*, *esittää*, *esitellä*, *selittää* tai *selvittää*.

Kansanterveyslaissa ja invalidihuolto-laissa puhutaan vammaisten apuneuvoista ja -välineistä. Näiden yhteisnimitykseksi lautakunta suositti sanaa *vammaisvälineet*. Vammaisvälineitä voidaan erottaa kahta tyyppiä: *yksilöllisiä vammaisvälineitä* eli *yksilövälineitä* ja *yleisluonteisia vammaisvälineitä* eli *yleisvälineitä*.

Englannissa käytetään termiä *jet lag* rasiuksesta, joka pitkällä lentomatkoilla aiheutuu matkustajalle aikavyöhykkeen eroista. Suomalaiseksi vastineeksi suositettiin sanaa *aikaerorasitus*.

Älykkyystestin tulosten ja koulumenestyksen eroista puhuttaessa käytetään ruotsissa sanaparia *underpresterande* ja *överpresterande*. Suomenkieliseksi vastineiksi päätettiin suosittaa sanoja *tason alittaja* ja *tason ylittäjä* (yhteyden salliessa lyhyesti *alittaja* ja *ylittäjä*).

Lautakunta päätti suosittaa *luontois-* ja *luontais-*alkuisiin yhdyssanoihin sellaista työnjakoa, että *luontois-*alkuista yhdysanaa käytetään aina kun sana on käsiteltävä *raha-*alkuisen yhdysanan vastakohdaksi (esim. *luontois/etu*, *-suoritus*, *-talous*), muulloin käytetään *luontais-*alkuista yhdysanaa. Vanhastaan on sanottu esim. *luontais/hoitto*, *-parantola* (myös *luonnon/hoitto*, *-parantola*); uudempia sanoja ovat *luontaisviljely* ja *luontaisuote*, joka on eri asia kuin *luonnontuote*.

Sitä kirjan nimiön osaa, joka sisältää kirjan varsinaisen nimen, sanotaan kirjastoalalla yleisesti *nimekkeeksi*. Muilla aloilla on *nimike* tavallinen erilaisiin luokituksiin kuuluvista nimityksistä puhuttaessa. Tälle sanalle on johto-opillisia rinnakkaistapauksia (suhteeseen *nimittää* : *nimike* vrt. *kovittaa* : *kovike*), ja lautakunta, kuten aikoinaan jo Nykysuomen sanakirja, pitää sitä aivan mahdollisena myös kirjastotermiksi.